

*გიორგი ჟუჟუნაშვილი,
საბა სალუაშვილი*

**ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის
გამავრცელებელი საზოგადოება“
(სამეცნიერო მოღვაწეობა)**

„დიადი გარდაქმნების ეპოქაში“ რუსეთის იმპერიის მოწინავე საზოგადოებაში მომწიფდა აზრი, რომ არ კმარა ხალხის გათავისუფლება ყმობისაგან, თუ ის არ გათავისუფლდა გონებრივადაც. ამ მოსაზრების ხორცშესახემელად იმპერიის ცენტრალურ გუბერნიებში დაიწყო ე.წ. „წერა-კითხვის კომიტეტების“ დაარსება. ქართველი მოწინავენიც ამ აზრს გაპყლიან და უცდიათ ამგვარივე სასოფლო დაწყებითი სკოლების დაარსება, მაგრამ ეს წამოწყება სათანადო მხარდაჭერის გარეშე ჩავარდა. ამ იდეას თითქმის 20 წლის განმავლობაში, უდიდესი შრომისა და დიდი დაბრკოლებების გადალახვის შემდეგ, მხოლოდ 1878-1879 წლისთვის ეღირსა განხორციელება და საყოველთაო ხასიათი მიიღო.¹

1878 წლის 30 იანვარს შედგა საზოგადოების დამფუძნებელი საერთო კრება, რომელმაც მიიღო წესდება და ილია ჭავჭავაძეს, დიმიტრი ყიფიანსა და ბესარიონ ლოლობერიძეს დაავალა აღნიშნული წესდების მთავრობისათვის დასამტკიცებლად წარდგენა (ეს მოხდა 1879 წლის 26 მარტს, შეკვეცილი სახით დამტკიცდა 31 მარტს),² ხოლო 1879 წლის 15 მაისს თბილისის გუბერნიის საადგილმამულო ბანკის შენობაში შედგა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრთა პირველი საერთო სხდომა.

¹ საქართველოს ეროვნული არქივი. საისტორიო ცენტრალური არქივი (შემდგომში: საისტორიო ცენტრალური არქივი). ფ. №481. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. ფონდის აღწერილობა. რედ. შ. ჩხეტია და ა. იოვიძე. თბ. 1953, გვ. XIII.

² საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №481. ფონდის აღწერილობა, გვ. XVI.

წესდების მიხედვით, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას ევალებოდა – „წერა-კითხვა და დაწყებითი სწავლა გავრცელებინა კავკასიის სამეფისნაცვლოში, სადაც ქართველები მოსახლეობდნენ. ამ მიზნის მისაღწევად საზოგადოება ეხმარება დაარსებულ სკოლებს, ხელს უმართავს. სადაც საჭიროდ დაინახავს, ან თვითონ ხსნის სკოლას, ან მოსახლეობას ეხმარება სკოლის მოწყობაში; უფლება აქვს დააარსოს სამკითხველოები, მოაწყოს სახალხო კითხვა, ბეჭდოს სახელმძღვანელოები და სხვა წიგნები, გამართოს სასწავლო ნივთების საწყობი, გამოსცეს ჟურნალი ან გაზეთი საკუთარი საჭიროებისათვის, დააარსოს ბიბლიოთეკები ხალხისთვის და სამწიგნობრო – თავისთვის...“³

ამის შესახებ ილია ჭავჭავაძე წერდა: „...წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების განზრახვა და მოქმედება შორს წვდება. თუ მართლა საზოგადოებამ მთლად აღასრულა ყველაფერი, რაც კი წესდებაში არის მოხსენიებული, იმედია, რომ ჩვენი ხალხის წარმატება და განვითარება ბევრად წინ წაიდგამს ფეხს; გავრცელებლა სწავლა-განათლება სამშობლო ენაზე და მით მიეცემა ჩვენს ქვეყანას ის ყოვლად უსაჭიროესი ნიადავი, ურომლოდ თვითმოქმედი ცხოვრება და წარმატება შეუძლებელია, გავა რამდენიმე ხანი და მაცხოვარი სხივი განათლებისა მოჰყვანს ნათელსა ყოველს კუთხეს ჩვენის ქვეყნისას, რომელიც კი აქამომდე თვალგადუწვდენელ სიბნელებაში იმყოფებოდა...“⁴

თავისი მიზნებიდან გამომდინარე, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება ხსნიდა სკოლებს, სამკითხველოებს, სიძველეთსაცავებს – მუზეუმებს, ბიბლიოთეკებს, კრებდა და იცავდა ქართველი ხალხის სულიერი და მატერიალური კულტურის ძეგლებს: ხელნაწერებს, სიგელ-გუჯრებს, ისტორიულ და მხატვრულ ნაწარმოებებს, ძველ ქართულ მონეტებს და ა.შ. სცემდა და ავრცელებდა წიგნებს, დახმარებას უწევდა მოსწავლე ახალგაზრდობას.

„...საერთოდ კი, შეიძლება ითქვას, რომ საზოგადოებამ თავისი არსებობის განმავლობაში უეჭველად დიდი და ნაყოფიერი მუშაობა ჩაატარა, მან ფასდაუდებელი შრომა გასწია ქართული ენისა და კულტურის განვითარების

³ ტრ. რუხაძე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. 1879-1927. თბ. 1960, გვ. 7.

⁴ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №481. ფონდის აღწერილობა, გვ. XVIII.

საქმეში იმ მიმე და ღუხჯირ პირობებში, რომელშიც მას უხდებოდა მოღვაწეობა; თითქმის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ის იყო ერთ-ერთი მძლავრი კერა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისა; ის იყო ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პროგრესულ-დემოკრატიული საზოგადოებრივი დაწესებულება, რომელმაც თავისი უანგარო მოღვაწეობითა და ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ თავგანწირული ბრძოლით, გულწრფელი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა ქართველ ხალხში...“⁵

* * *

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, ეკლესია-მონასტრების დარცვის, პარვისა და კერძო კოლექციონერებისთვის მიყიდვის განშირებული ფაქტებით შემოფოთებული, გაათმაგებული ენერგიით იძიებდა და აგროვებდა ძველ ხელნაწერებს; ეს ფონდი შემოწირულობებითაც იზრდებოდა.⁶

საზოგადოებას ქართული ისტორიული ცხოვრების ამსახველი უამრავი ძეგლი დაუგროვდა. საჭირო იყო ამ ფასდაუდებელი საგანძურის წესრიგში მოყვანა. „...თედო ჟორდანია და მოსე ჯანაშვილი ძალ-ღონეს არ ზოგავდნენ ამ საგანძურის მოვლისა და გამომწერებისათვის, მაგრამ ორი-სამი კაცი ამ ვეპერთელა სამუშაოს თავს აბა როგორ გაართმევდა! დიდი ქართველი ისტორიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე ისტორიულ-არქეოლოგიური ძიებით იყო გატაცებული...“⁷

სწორედ ამ დროს წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში გამოჩნდა **ექვთიმე თაყაიშვილი**, რომელსაც საზოგადოების გამორჩენილ მოღვაწეთა შორის თავისი ღირსეული ადგილი უჭირავს. გამორჩენისთანავე, 1888 წლის მაისში, ექვთიმე თაყაიშვილი „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ გამგეობის წევრად აირჩიეს.⁸

⁵ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №481. ფონდის აღწერილობა, გვ. XXVIII.

⁶ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №481. აღ. 1. ს. №96. ნიკო დადიანის მიერ შემოწირული და ზაქარია ჭიჭინაძისაგან შეძენილი წიგნების სიები. 1885 წ. აპრილის 3 – დეკემბრის 28, ფურც. 2-5.

⁷ აკ. სურგულაძე. ექვთიმე თაყაიშვილი: ცხოვრება და მოღვაწეობა. თბ. 1977, გვ. 35.

⁸ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. აღ. 1. ს. №140. მორიგი და საგანგებო კრების ოქმები და საზოგადოების წლიური ანგარიშები. 1887 წ. მაისის 19 – 1888 წ. დეკემბრის 6, ფურც. 12.

„უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ განზრახული მქონდა პედაგოგიური მუშაობა, – იგონებს ექვთიმე თაყაიშვილი, – და სრულიადაც არ ვემზადებოდი სამეცნიერო მოღვაწეობისათვის, მაგრამ ძალაუნებურად კი მომიხდა ამ მხრივ მოქმედება. წერა-კითხვის საზოგადოებას (რომლის გამგეობის წევრობაც უჩემოდ დამაკისრეს) დაარსებული ჰქონდა ბიბლიოთეკა-მუზეუმი... ამას დაუკავშირდა ჩემ მიერ დაწყება სამეცნიერო მუშაობისა – თავი და თავი, პედაგოგიურის გარდა – ღიმილური ბაქრადისა და ნიკო მარის ჩაგონებით. ეს მოხდა 1890 წელს“.⁹

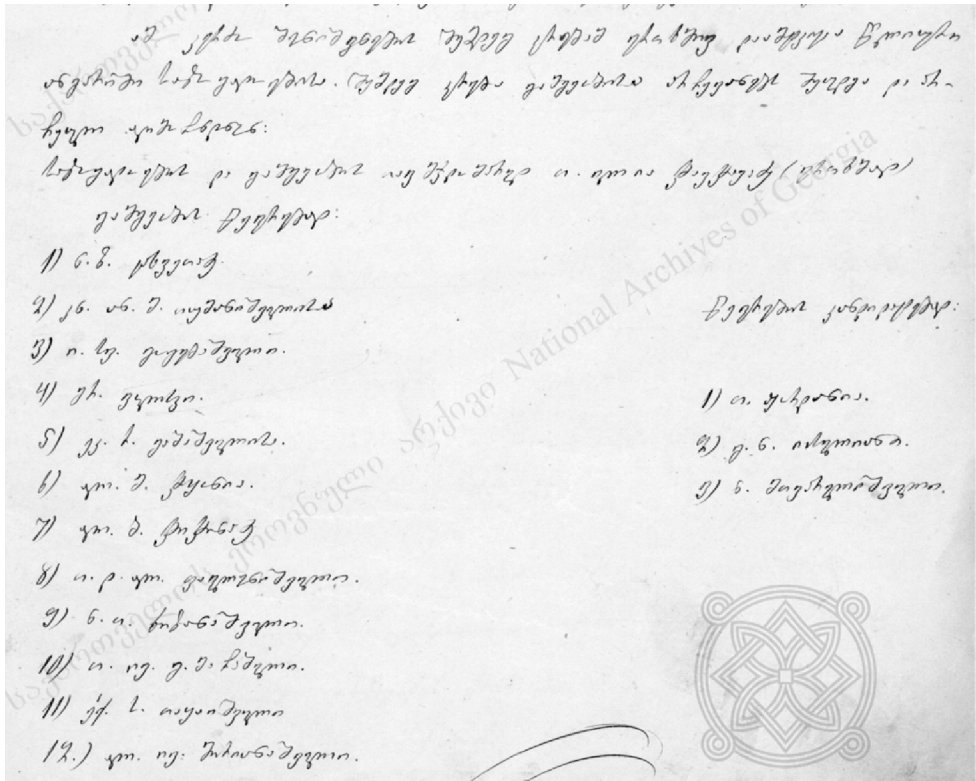
* * *

იხსენებდა რა წევრად არჩევისას საზოგადოებაში შექმნილ ვითარებას, **ექვთიმე თაყაიშვილი** წერდა: „საქართველო დავიარე და დავინახე, თუ რა უზარმაზარი მასალაა გაწირული დავიწყებისა და ხშირად დაღუპვისათვისაც. იმ ხანად უკვე გარკვეული მქონდა მუშაობის მთავარი მიზანი: რამდენადაც შეიძლებოდა და გარემოება ნებას მძლეუდა, შემეკრიბა მასალა საქართველოს ისტორია-არქეოლოგიისათვის: ყოველი ღონე მეხმარა ძეგლთა დაღუპვისა და დაკარგვისაგან გადასარჩენად; რაც შეიძლება მეტი გამომეძეურებინა და მისაწვდომი გამეხადა მკვლევართათვის. ეს მიმაჩნდა ჩვენი კულტურის ისტორიისათვის უმნიშვნელოვანეს საქმედ ამ პერიოდში იმ რწმენით, რომ როდესაც ასეთი მასალა საკმაოდ დაგროვდებოდა, გამოჩნდებოდნენ ჩვენში მეცნიერები, რომლებიც ჯეროვნად შეგვიდგენდნენ საქართველოს ისტორიას, გაგვიშუქებდნენ იმ მართლაცდა დიდ კულტურას, რომელსაც ქართველმა ერმა მიაღწია ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში.“¹⁰; „...წერა-კითხვის საზოგადოების წევრად რომ ამირჩიეს (1888 წელს), მას შემდეგ, რასაკვირველია, დავიწყე იქ სიარული. შევხედე ბიბლიოთეკას, სადაც იკრიბებოდა ხელნაწერები და დავრწმუნდი, რომ კაცი არ იყო მათი პატრონი; ვისაც უნდოდა ურევდა შიგ ხელს.

⁹ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები. ტ. I. თბ. 1968, გვ. 337.

¹⁰ ამონარიდი იხ.: ექვთიმე თაყაიშვილი (1863-1953). ბიობიბლიოგრაფია. შემდგენლები: ვ. გოგილაშვილი, ც. კვაჭაძე. თბ. 2010, გვ. 9; ე. კელენჯერიძე. აკადემიკოს ექვთიმე თაყაიშვილის შრომათა ბიბლიოგრაფია. თბ. 1963.

**გიორგი შუშუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)**

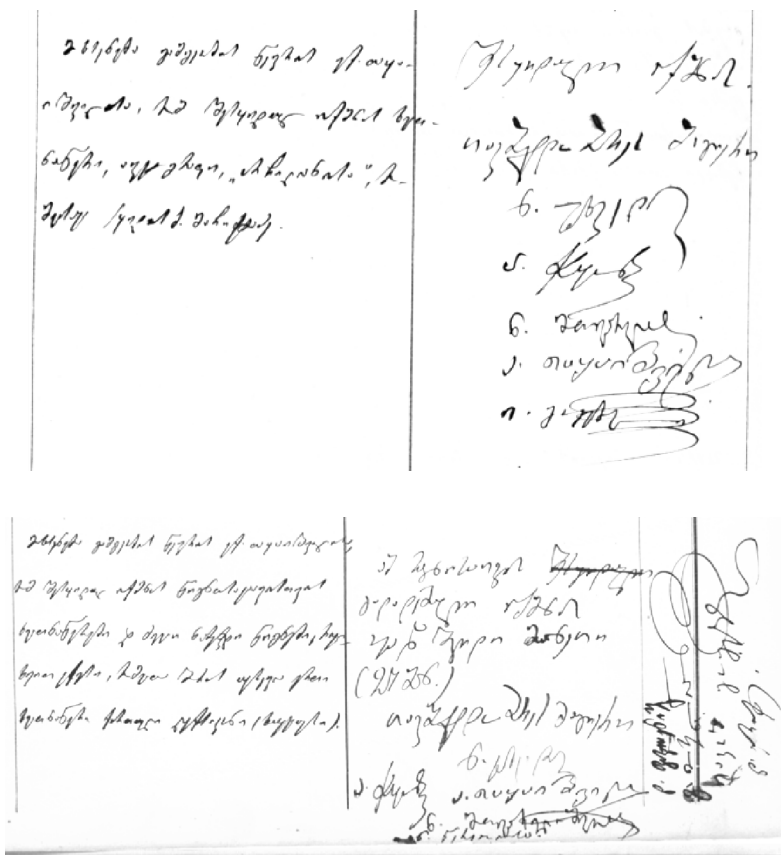

ერთადერთი მზრუნველი იყო პეტრე უმიკაშვილი, დიდად პატიოსანი კაცი და კარგი მოღვაწე, მაგრამ საოცრად ნელი და მძიმე... ერთ წელიწადს ვეხვეწე პეტრე უმიკაშვილს, იმტვრევა და იბნევა ხელნაწერები, ჩასწერე მეთქი, მაგრამ სულ მეუბნებოდა, მოვიცლი, ყმაწვილო, და მერეო! ვუყურე, ვუყურე და მერე კი გულმა ვეღარ მომითმინა, ავდექი და მე თვითონ ჩავწერე. ეს რომ ნახა პეტრემ, მადლობა მითხრა. მერე მივყვე ხელი ქართულ ხელნაწერთა შემოწირვის პროპაგანდას ჩვენ საზოგადოებაში, ბუკინისტებისაგან მათ შეძენას და ა. შ...¹¹ სხვაგან ასე წერს: „ერთი სიტყვით, საზოგადოების წევრი რომ გავხდი, მივიხედ-მოვიხედე, შევატყვე, რომ იმ ძვირფას ხელნაწერებს კაცი პატრონი არა ჰყავდა და ძალაუბნებურად მოგვიღო ხელი, დავუწყე პატრონობა. მერე თანდათან გამიტაცა, შემეფარდა და დავიწყე ზრუნვა დაღუპვისაგან მათ გადარჩენაზე. თან ახალ-ახალსაც ვაგროვებდი. შემოწირულსაც აღარ ვჯერდებოდი, საზოგადოების ხარჯზე შეძენაც დავიწ-

¹¹ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 337.

ყე“.¹²

ექვთიმეს საზოგადოების ბიბლიოთეკისთვის პირველი ხელნაწერი მისი საზოგადოებაში არჩევის მეორე წელს შეუძენია.¹³ უკვე 1895 წელს კი შეუძენიათ „არჩილიანის“ ხელნაწერი.¹⁴

იმავე წელს საზოგადოებას, კვლავაც ექვთიმეს ინიციატივით, 27 მანეთად შეუძენია ექვსი ხელნაწერი და ძველი ნაბეჭდი წიგნები, რომელთა შო-

¹² ამონარიდი იხ.: ექვთიმე თაყაიშვილი (1863-1953). ბიობიბლიოგრაფია, გვ. 13.

¹³ „ეს იყო ტყავის სვინაქსარი“ (ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 336).

¹⁴ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. ად. 1. ს. №349. საზოგადოების საერთო კრებების და გამგეობის სხდომათა ოქმები. 1893 წ. სექტემბრის 9 – 1896 წ. დეკემბრის 30, ფურც. 127.

რისაც ერთი ზუცურით დაწერილი ქართული ლექსიკონი ყოფილა.¹⁵

გვინდა მოვიყვანოთ ერთი საინტერესო ფაქტი იმის დასტურად, თუ როგორ ზრუნავდა ექვთიმე თაყაიშვილი ძველი ხელნაწერების შეგროვებაზე. საქმე ეხება 1907 წელს კოლა-ოლთისსა და ჩანგლში ჩატარებულ ექსპედიციას, რომლის მსვლელობისას ოლთისში, სოფელ ვაჩი-ძორის მახლობლად, მღვიმეში აღმოჩნდა საბუთები. ასე აღგვიწერს მომხდარს ავტორი: „ჩვენს ვაჩი-ძორის მისვლის წინა დღეებში ერთს მონადირეს ამ ნანგრევების მახლობლად კლდის წვერზე მოეკლა გარეული თხა. თხა ძირს აღარ ჩამოშვებულყო? შუა ნაპრაღზე კლდისა დასცემოდა ერთი მღვიმის ამოშენებულ კედელს, ჩაენგრია შერყეული კედელი და ჩავარდნილიყო მღვიმეში. მონადირე ასულა ზევით თხის ჩამოსატანად და მღვიმეში უპოვნია მთელი შეკვრა საბუთებისა, ზოგი დამპალი იყო, ზოგი ნაწილობრივ გადარჩენილიყო და ზოგი მთელად. მონადირემ საბუთები მოართვა უჩასკის უფროსს, ... რომელიც ჩვენთან იყო. ჩვენ გვინდოდა წამოგვეღო საბუთები, ნაჩაღნიკიც მომხრე იყო, მაგრამ მეორემ, ჩვენთან მეოფმან, ყარსის ლუბერნატორის საგანგებო მოხელემ... განაცხადა, რომ კანონით ნახული საბუთები ჯერ უნდა გადაეცეს ლუბერნატორს და შემდეგ შეიძლება მათი ამა თუ იმ დაწესებულებაში წარდგენაო. ჩვენ საბუთები გადმოვწერეთ და ფოტოგრაფიულადაც გადმოვიღეთ... სულ ექვსი საბუთი, ხუთი ქაღალდზეა დაწერილი, ერთი ტყავზე, ორის მართო თავია დარჩენილი, ოთხი სრულად არის დაცული. ყველა დაწერილია მხედრულის ხელით. ჩვენი აზრით, მე-15 საუკუნის პირველი ნახევრისა“.¹⁶

¹⁵ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. ად. 1. ს. №349. საზოგადოების საერთო კრებების და გამგეობის სხდომათა ოქმები. 1893 წ. სექტემბრის 9 – 1896 წ. დეკემბრის 30, ფურც. 138.

¹⁶ ე. თაყაიშვილი. არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს. პარიზი, 1938, გვ. 61-67.

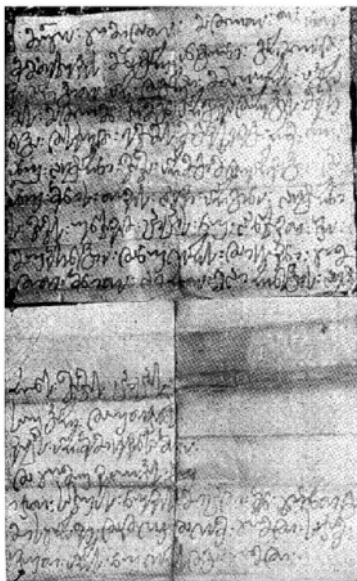

ვაჩი-ძორის მახლობლად მღვიმეში ნაპოვნი საბუთები.

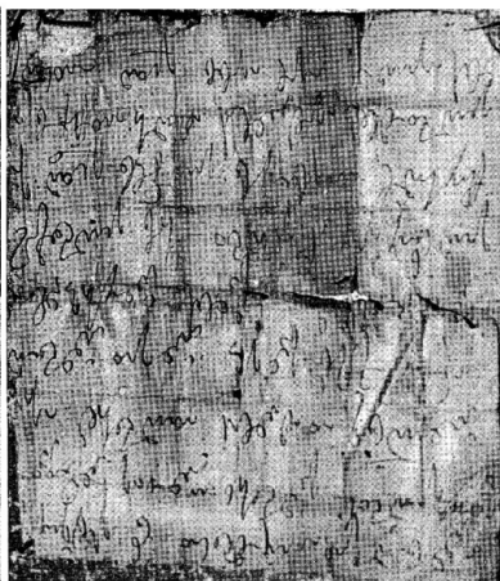
ჩვენს ვაჩი-ძორის მისვლის წინა დღეებში ერთს მონადირეს ამ ნანგრევების მახლობლად კლდის წვერზე მოეცლა გარეული თხა. თხა ძირს აღარ ჩამოშვებულყო, შუა ნაპრაზე კლდისა დასცემო-
მოდა ერთი მღვიმის ამოშენებულ კედელს. ჩაეგარა შერყეული
კედელი და ჩავარდნილა მღვიმეში. მონადირე ასულა ზევით
თხის ჩამოსატანად და მღვიმეში უპოვნია მთელი შეცრა საბუთები-
სა. ზოგი დამშალი იყო. ზოგი ნაწილობრივ გადარჩენილიყო და
ზოგი მთელად. მონადირემ საბუთები მოართვა უჩასტკის უფროსს,
ფეოდორ ინგვეტსკის. რომელიც ჩვენთან იყო. ჩვენ გვინდოდა წა-
მოკეილო საბუთები. ნაშალნიკიც მომხრე იყო. მაგრამ მეორე, ჩვენთან
მყოფი, ყარსის ლუბერნატორის საგანგებო მოხელემ, სტეფანე ირ-
მოლაევმა განაცხადა, რომ კანონით ნაშალი საბუთები ჯერ უნდა
გადაეცეს ლუბერნატორის და შემდეგ შეიძლება მათი ამა თუ იმ და-
წესებულებაში წარდგენა. ჩვენ საბუთები გადმოწერეთ და ფო-
ტოგრაფიულადაც გადმოვიღეთ და მათი სურათები და ტექსტები
მოგვყავს აქ (იხ. ტაბ. I — V). სულ ექვსი საბუთია, ხუთი ქალაღ-
ზეა დაწერილი. ერთი ტყავზე, ორის მარტო თევია დარჩენილი,
ოთხი სრულად არის დაცული. ყველა დაწერილია მხედრულის ხე-
ლით. ჩვენის აზრით, მე-15 საუკუნის პირველ ნახევრისა.

I

პირველი საბუთი (იხ. ტაბ. I). ფრიად საყურადღებოა, თქმა არ
უნდა. ის ეხება იმ მონასტერს, რომლის ახლოს ნაპოვნია და ამით
ირკვევა, ამ ახლა ენაქად წოდებულის მონასტრის, ძველი საბუთი
ვაჩი-ძორი ანუ ვაჩი-ძორი (როგორც დაეინახეთ, შატბერდის ხელ-

„მეორე საბუთი წერილია, როგორც ეტყობა,
ერისთავის ზაზა ფანასკერტელის კარის
კაცისა ანტონისა ვაჩიძორის მონასტის
მოძღვრის აბრაამისადმი მიწერილი“

„მესამე საბუთი ეტყობა ნასყიდობის წიგნია“

ხელნაწერების შეგროვების პარალელურად ექვთიმე თაყაიშვილი 1890
წლიდან იწყებს ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა აღწერას, რომლის შედეგებსაც
პერიოდულად გაზეთ „ივერიაში“ აქვეყნებდა:

გიორგი ჟუჟუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

„როდესაც გაზეთ „ივერიაში“ დაესტამბე წერა-კითხვის საზოგადოების მუზეუმის რამდენიმე ხელნაწერის აღწერილობა და თან ცალკე წიგნად გამოცეცა „სამი ისტორიული ხრონიკა“...

იმ თხზულებამ სახელი გამოიტყვა: ილია ჭავჭავაძეს დიდად მოეწონა... წერა-კითხვის საზოგადოებამ მომანდო მუზეუმის კატალოგის შედგენა. მაგრამ გამომიჩინდნენ მოწინააღმდეგენიც..., რომლებმაც შექმნეს განგაში, კატალოგს ვერ შეადგენს, მოუმზადებელია და ფულიც ტყუილად დაიხარჯებაო... გაზეთში მცირე პასუხი გავცე და გადავწყვიტე, ქართულად კი აღარ შემედგინა აღწერილობა, არამედ – რუსულად, დამებეჭდა იგი სახალხო განათლების მზრუნველის კრებულში“.¹⁷

ექვთიმე თაყაიშვილმა 1889 წლის 24 იანვარს საზოგადოების წინაშე პირველმა დააყენა საკითხი არსებული წიგნსაცავებისთვის შესაფერისი შენობის მოძიების, ბიბლიოთეკისათვის შემოსავლის დანიშვნისა და სხვა საორგანიზაციო საკითხების გადასაწყვეტად სპეციალური კომისიის შექმნის შესახებ:

მე-4 სხდომა

ჟურნალი სხდომისა

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მმართველობის თავს-მჯდომარეობდა: თავს-მჯდომარეს ამხანაგი: თ. ი. მაჩაბელი დაესწრენ წევრნი: ეკ. გაბაშვილისა, ი. გოგებაშვილი, ნ. იოსელიანი, ალ. ჭინაძე, ექ. თაყაიშვილი, და კანდიდატნი – ნ. მთვარელიშვილი, თ. ჟორდანი, დ. ფავლენიშვილი.

24 იანვარი 1889 წელსა

№	საგნის განხილვა	განჩინება
1	მოხსენება გამგეობის წევრის ბ-ნ ექ. თაყაიშვილისა, რომ საზოგადოების წიგნთსაცავს მეტი ყურადღება ჰქონდეს მიქცეული და ამ წიგნთსაცავის საქმე სხვაგვარად იყოს მოწყობილი, ვიდრე დღეს არის. უმთავრესნი მუხლნი ამ მოხსენების შემდეგნი არიან:	თანაგრძნობით მიღებულ იქნეს აზრი ბ-ნის თაყაიშვილისა და მუხლობრივ განისაჯოს. ი. მაჩაბელი

¹⁷ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 183.

1) ამთავით მოვიპოვოთ სახლი ბიბლიო- თეკისთვის და მივიღოთ ზომა, რომ მთელი ბიბლიოთეკა თუ არა, საუკე- თესო წიგნები და ხელთნაწერები მაინც უშიშრად იყოს ცეცხლისაგან. 2) გადავდვათ ბიბლიოთეკისთვის რამდენიმე პროცენტი მთელის ჩვენის წლი- ური შემოსავლისა, ან ერთხელ გადა- წვევტილი თანხა დაინიშნოს ბიბლიო- თეკისთვის მოსახმარად. 3) შედგეს კომისია გამგეობის რამდენიმე წევრისაგან და მცოდნე კერძო პირე- ბისაგან, რომელმაც უნდა მიიღოს თა- ვისთავზე თითქმის მთელი ბიბლიოთე- კის საქმე და გამოიმუშაოს პროგრამა თავის მოქმედებისათვის: ა) ნება ჰქონდეს ამ კომისიას საზოგა- დოების სახელით მიჰმართოს იმ პირთ, რომელთაც რაიმე ახალი ხელნაწერები აღმოუჩნდებათ და სთხოვოს მათ, ამ წიგნის უფასოდ შემოწირვა ჩვენის ბიბ- ლიოთეკისათვის; თუ რომელიმე ხელთნა- წერის შემოწირვა უფასოდ შეუძლებელი იქმნა, კომისიამ მიიღოს ზომები მის სა- სყიდლად ან კოპიოს გადმოსაღებად.	მიღებულ იქნეს ზომიერება, რომ ბიბლიოთეკა განცალ- კვდეს სრულიად კანცელა- რიისა და წიგნის მაღაზი- საგან ეხლავე და აღიკრძა- ლოს ცეცხლის დანთება და პაპიროზის წვევა ბიბლიოთე- კაში. ი. მაჩაბელი ამორჩეულ იქმნას კომისია ხუთის წევრისაგან: ბ-ნ. დი- მიტრი ბაქრაძის, ე. თაყაიშ- ვილის, თ. ჟორდანიას, ნ. მთვარელაშვილისა და ი. მან- სვეტიშვილისაგან და ამათ მიენდოთ გამგებლობა ბიბ- ლიოთეკისა. ი. მაჩაბელი
--	--

გიორგი ჟუჟუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

ბ) კომისიას მიენდოს ვრცელი სამეცნიერო კატალოგის შედგენა ჩვენის ბიბლიოთეკისა. გ) კომისიამ მიიღოს თავისთავზე წიგნების სისტემატიური დაწყობა და სხვა ამგვარი შრომა, რაც საჭირო იქნება ბიბლიოთეკისათვის. დ) კომისია ეცადოს ცალკე ფულების შეკრებას ბიბლიოთეკისათვის და შეადგინოს საბიბლიოთეკო თანხა. ე) როდესაც კომისია საშუალებას მოიპოვებს, შეუდგეს საუკეთესო მასალის გამოცემას. ვ) საზოგადოდ ამ კომისიას ჰქონდეს ხასიათი პატარა საისტორიო და საარქეოლოგიო საზოგადოებისა, რომელსაც შეეძლება ბოლოს თავის ჟურნალიც დაარსოს. ზ) კომისიამ აძლიოს ანგარიში ყველაფერში ჩვენს გამგეობას. თ) კომისია იყოს შემდგარი თავჯდომარის, მისი ამხანაგისა და რამდენიმე წევრისაგან.	დამტკიცდეს ყველა ეს მუხლები, გარდა მუხლისა ვ, რომელიც შეეხება კომისიის ხასიათსა და დაევალოს საზოგადოდ კომისიას, რომ თავის ანგარიში ყოველთვის წარმოუდგინოს გამგეობას. ი. მაჩაბელი
---	---

4) შემოდებულ იქნეს ბიბლიოთეკაში ეგრეთ წოდებული ოქროს დაფა, რომელზედაც უნდა დაიწეროს სახელი და გვარი იმ პირთა, რომელნიც ღიდს სარგებლობას მოუტანენ ბიბლიოთეკას თავის შემოწირულობით (ფულით თუ წიგნით), ან ზნეობრივი ღახმარებით. 5) შემდგომში იქმნას ღიდი დავთარი ღამაზი ყდით, სადაც ღაიწეროს სახელი და გვარი ყველა მცირე შემომწირველისა და დაწვრილებით ცნობანი შემოწირვის თაობაზე, თუ რა შემოწირა და რამდენი. 6) ამთავითვე დაინიშნოს ფული წიგნების ყდის გასაკეთებლად და ავეჯის შესაძენად ბიბლიოთეკისათვის. 7) აღეკრძალოს ხელთნაწერების სარგებლობა-ხმარება, გარდა გამგეობის და კომისიის წევრებისა, მანამ ხელთნაწერები არ დაიწყოება, არ შეიკვრება და ვრცლად არ აღიწერება. 8) მოვაცალოთ ბიბლიოთეკას სამკითხველო, ან მთლად გავაუქმოთ, სასურველია წიგნის მაღაზიაც მოცილებულ იქმნას ბიბლიოთეკისაგან. 9) მიღებულ იქმნას ზომა, რომ გარდა ხელთნაწერ წიგნებისა შეგროვილიყოს გურჯები, სიგელები, სამართლის წიგნები, ისტორიული, იურიდიული აქტები და სხვანი.	შემოდებულ იქმნას. ი. მაჩაბელი ვიკმაროთ ის წიგნი, რომელიც არსებობს. ი. მაჩაბელი დაენიშნოს კომისიის ბიბლიოთეკაზე მოსახმარებლად ის ფული, რომელიც საზოგადოებისაგან გადაწვევტილია. ი. მაჩაბელი წინა მუხლში გადაწვევტილია. ი. მაჩაბელი წინა მუხლში გადაწვევტილია. ი. მაჩაბელი
---	---

გიორგი შუშუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

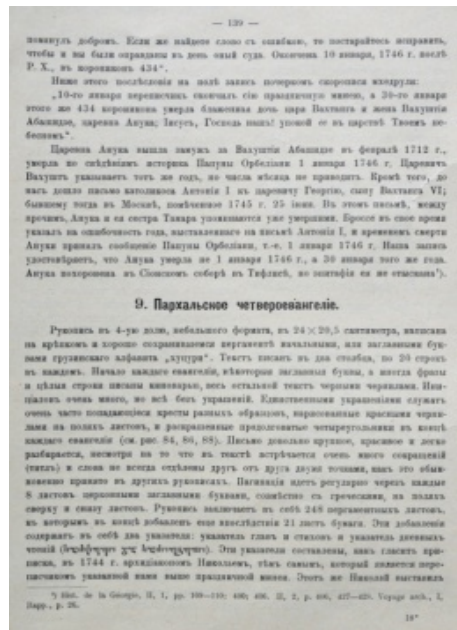
10) ვეცადოთ შეძლებისამებრ შევიძინოთ პალეოგრაფიული კოპიები ყველა შესანიშნავ ქართულ წარწერებისა, რომელნიც მოიპოვებიან საქართველოში ან უცხოეთში.	- ს
11) შევიძინოთ ყველა წიგნები, რომელნიც როდისმე ან სადმე დაბეჭდილან ქართულის ენაზე ან ქართული შრიფტით.	8 1 ი - ს
12) შევიძინოთ ყველა წიგნები, დაბეჭდილი უცხო ენებზე, რომელთ შინაარსი ეხება კავკასიას და განსაკუთრებით საქართველოს.	ე მ მ ი ი ე ა მ კ ზ ნ
13) შევიძინოთ კატალოგები და სრული აღწერილობანი ყველა იმ ხელთნაწერისა, რომელიც გაბნეულია სხვადასხვა ბიბლიოთეკებში, რუსეთისა თუ უცხოეთისაში.	დ ს ი ე ზ დ ხ ნ უ ე ე
14) ვეცადოთ, რომ შეგროვილ იქმნას სრული კოლექცია ქართულის ნუმიზმატიკის.	მ ი ი მ - ე
15) ვეცადოთ, რომ ყოველგვარი საარქეოლოგო ნივთები შეგროვდეს.	- ე მ დ მ
16) მოვიპოვოთ ფოტოგრაფიული სურათები ძველის ეკლესიების და შენობებისა და აგრეთვე მათი პლანები.	
17) მივიღოთ ეხლავე ზომა, რომ ჩუბინოვის ბიბლიოთეკა შევიძინოთ.	
18) გამოვიწეროთ ყველა ის ჟურნალები, რომელიც აღმოსავლეთის გამოსაკვლევად არის დაარსებული, და შევიძინოთ ყველა ნომერი ჟურნალ აზიატიკისა. ¹⁸	

¹⁸ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. აღ. 1. ს. №66. საზოგადოების წევრთა საერთო კრებებისა და გამგეობის სხდომების ოქმები. 1884 წ.

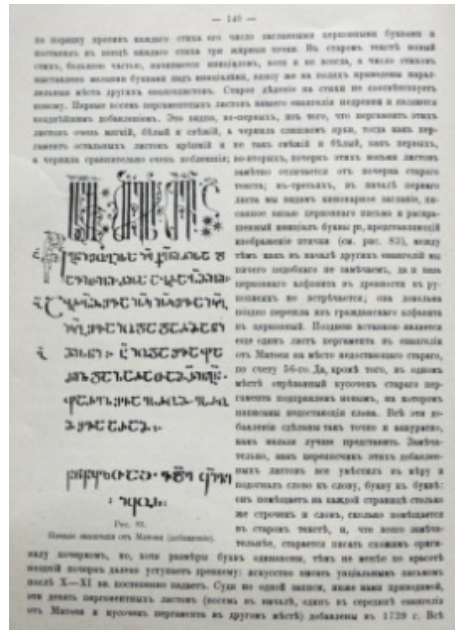
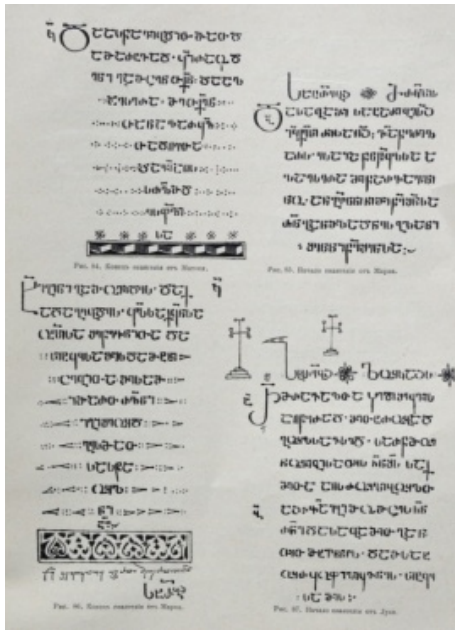
გიორგი შუშუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

* * *

რაც შეეხება ექვთიმე თაყაიშვილის სამეცნიერო გამოკვლევებს, მისი ერთ-ერთი პირველი ნაშრომი, რომელიც მის მიერვე 1889 წელს აღმოჩენილ ე. წ. „პარხლის სახარებას“ შეეხებოდა, გაზეთ „ივერიაში“ დაიბეჭდა, რასაც დიდი გამოხმაურება მოჰყოლია: „...როდესაც ჩემმა კრიტიკოსებმა ფართოდ გაშალეს ჩემთან პოლემიკა, სხვათა შორის, იმასაც მიკიჟინებდნენ, სწორედ არ აქვს გადმოწერილიო, მაგრამ პარხლისა და მასთან ერთად შატბერდის ხელნაწერთა ახალ, ჩემ მიერ დადგენილ თარიღს X საუკუნეს – კი ვერავინ უარყოფდა. ასეთ ბრალდებაზე პოლემიკურადვე გამოხმაურებას არავითარი აზრი არა ჰქონდა და გადავწყვიტე, ხელნაწერის პირი გადმომეღო და მთლიანად დამებეჭდა... სწორედ ის არის, მშვენივრად რომაა გამოქვეყნებული «Материалы по археологии Кавказа» XII ტომში. ასეთი ნაბიჯი ნამდვილად სჯობდა ყოველგვარ პოლემიკას!...“.²⁰

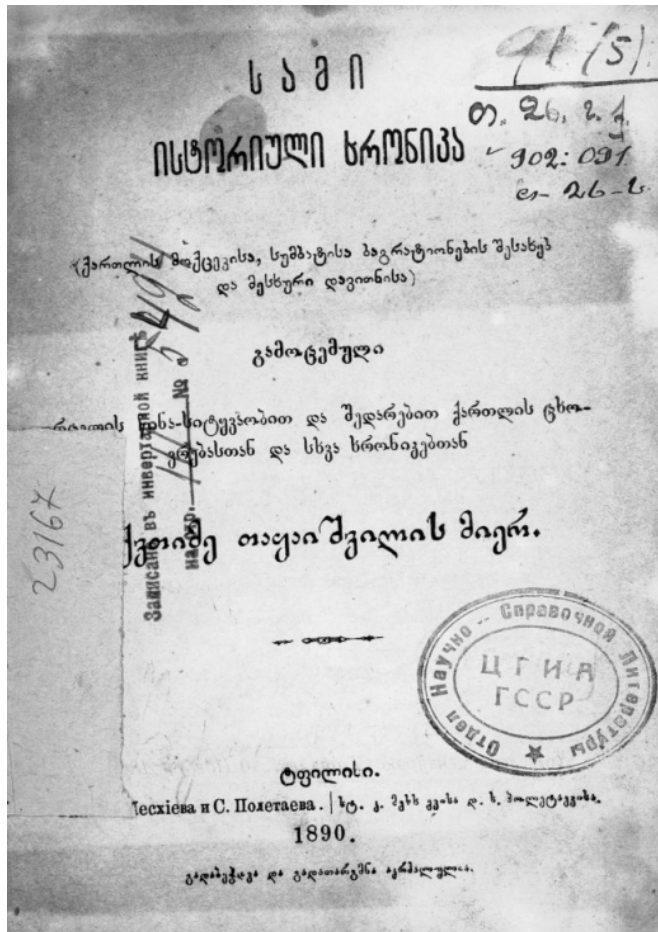
²⁰ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 305, 339.

ერთი წლის შემდეგ, 1890 წელს, მან გამოსცა „სამი ისტორიული ხრონიკა“, რომელშიც გაერთიანებული იყო ქართლის მოქცევის, სუმბატის ქრონიკა და მესხური დავითნის მათიანე. ამ გამოცემის შესავალში ავტორი წერდა: „ასეთი ხრონიკების გამოქვეყნება, მათი შედარება სხვა ხრონიკებთან და ისტორიულ ცნობებთან, სხვადასხვა მანუსკრიპტების სისტემაში მოყვანა და მათი ისტორიული ცნობების განმარტება, გუჯრების შეგროვება და გამოქვეყნება, სხვადასხვა ისტორიული წარწერების გარჩევა, აგრეთვე განმარტება, თუ რა მნიშვნელობა აქვს და რა ახალ მასალას გვაძლევს თითოეული ამგვარი წყარო და საზოგადოდ, ასეთი მასალების შეძლებისამებრ კრიტიკულად შესწავლა – აი, რა მიგვაჩნია ჩვენ, ჯერ ხანად მაინც, ყველაზე უსაჭიროესად ჩვენი ისტორიისათვის. ჩვენი ისტორიოგრაფიის ახლანდელი მდგომარეობა ასეთ შრომას თხოულობს ჩვენგან“.²¹

²¹ სამი ისტორიული ხრონიკა. გამოცემული ვრცელი წინასიტყვაობით და შედარებით ქართლის ცხოვრებასთან და სხვა ხრონიკებთან ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ. ტფ. 1890, გვ. CXLVIII, CXLIX.

გიორგი შუშუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

1891 წელს ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქტორობით „წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“ გამოაქვეყნა „ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა ანუ მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა“. ამ წიგნში, გარდა ზემოთ დასახელებულისა, დაბეჭდილია ეფრემ მცირის „უწყება მიზეზისა ქართველთა მოქცევისა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენიებისა“.²²

1895 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა გამოაქვეყნა „სიბრძნე ბალავარისა“. ამის შესახებ აკ. სურგულაძე წერდა: „...წერა-კითხვის საზოგადოების ხელნაწერთა ფონდების დამუშავებისას ექვთიმე თაყაიშვილმა მიაგნო და აღწერა ბალავარიანის მრავალი რედაქცია... დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ექვთი-

²² აკ. სურგულაძე. ექვთიმე თაყაიშვილი, გვ. 45.

მეს მიერ ბალავარიანის ქართული ტექსტის გამოქვეყნება ცალკე წიგნად 1895 წელს. დამატებაში ექვთიმემ აღწერა ექვსი ხელნაწერი (აქედან ხუთი წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წინგსაცავისა), რომელშიც ჩართულია ბალავარიანის ტექსტი. ამავე დროს მეცნიერმა ერთმანეთს შეუჯერა სხვადასხვა ვარიანტი და მეორე დამატებაში მიუთითა მათ შორის სხვაობაზე. 1899 წელს ბალავარიანის ეს ქართული ვერსია ი. ჯავახიშვილმა თარგმნა რუსულად.²³

ამავე 1895 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა გამოაქვეყნა XVIII საუკუნის ხელნაწერი „კათალიკოს-ბაქარიანი მღვდლის იესე ტლაშაძის მოთხრობა ლექსად“. მართალია, აღნიშნული ლექსად დაწერილი მოთხრობა დიდი მხატვრული ღირებულებებით არ გამოირჩეოდა, მაგრამ იმდროინდელი ქართლ-კახეთის სამეფოს ისტორიის ამსახველ საყურადღებო ცნობებს შეიცავდა.

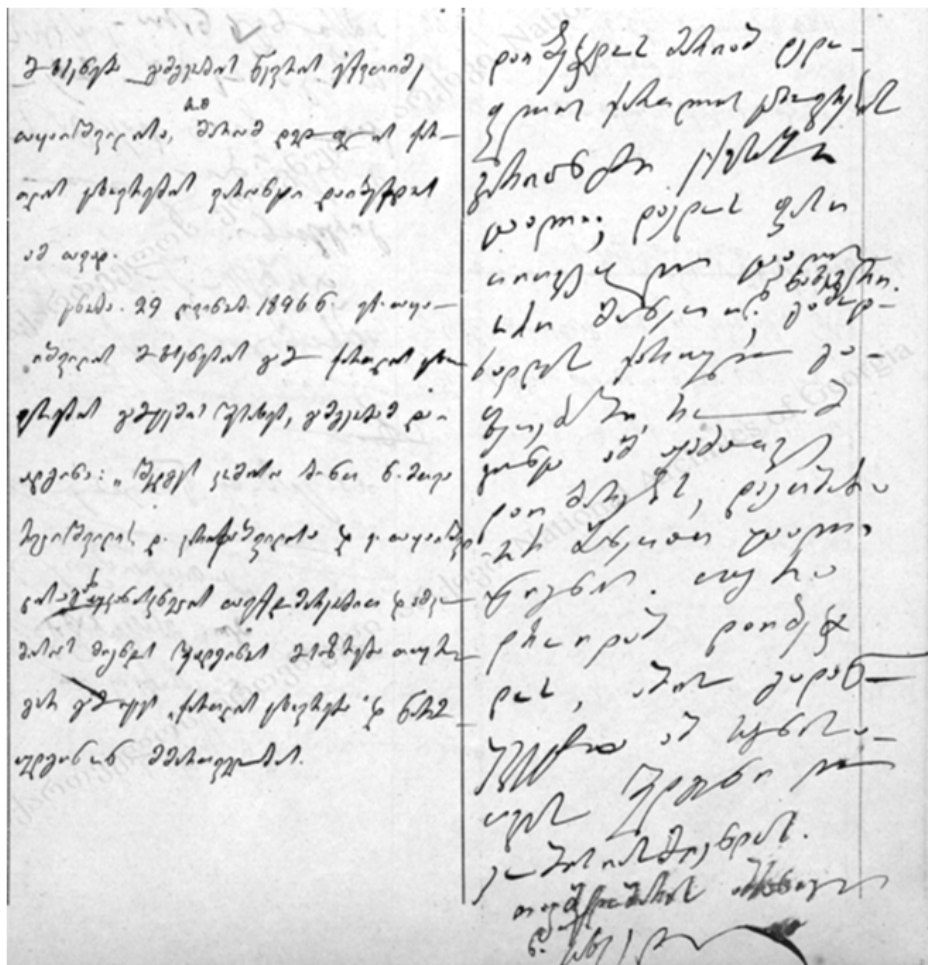
1896 წლის 29 ოქტომბერს ექვთიმე თაყაიშვილს საზოგადოების წინაშე დაუყენებია მარიამისეული „ქართლის ცხოვრების“ დაბეჭდვის აუცილებლობა, რის გამოც ექვთიმე თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით შემდგარა კომისია (წევრები: დ. კარიჭაშვილი და ნ. მოვარელიშვილი), რომელსაც დაევალა „ქართლის ცხოვრების“ გამოცემაზე მუშაობა.

1897 წლის 11 მარტს საზოგადოებამ მიიღო გადაწყვეტილება მისი გამოქვეყნების შესახებ. სულ დაიბეჭდა 600 ეგზემპლარი და თითოეულის ფასი 2,5 მანეთი იყო.²⁴ მარიამისეულმა „ქართლის ცხოვრებამ“ დღის სინათლე 1906 წელს იხილა.

²³ აკ. სურგულაძე. ექვთიმე თაყაიშვილი, გვ. 55.

²⁴ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. აღ. 1. ს. №518. საზოგადოების გამგეობის სხდომების ოქმები. 1897 წ. იანვრის 7-1898 წ. დეკემბრის 29, ფურც. 20.

გიორგი შუშუნაშვილი, საბა სალუაშვილი.
ექვთიმე თაყაიშვილი და „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოება“ (სამეცნიერო მოღვაწეობა)

ექვთიმე თაყაიშვილის მეცნიერული მოღვაწეობის შედეგად გამოიცა და აღიწერა — „თამარიანის“, „ამირანდარეჯანიანის“, „როსტომიანის“, „შაჰნავაზიანის“, „ქილილა და დამანას“, „ბარამიანის“ და ძველი ქართული მწერლობის სხვა ძეგლების ხელნაწერები.

ექვთიმე თაყაიშვილის სახელს უკავშირდება „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სახელით „ვეფხისტყაოსნის“ მოძიება, შესწავლა და გამოქვეყნება. როგორც თავად ექვთიმე ბრძანებდა, — „...სხვა ძეგლთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაქცევდი „ვეფხისტყაოსნის“ ძველი ხელნაწერების აღმოჩენას და ლიტერატურაში უკვე ცნობილ ხელნაწერთა შეძენას მფლობელთაგან. სულ იმის იმედი მქონდა, არ შეიძლება, სადმე არ მოიძებ-

ნოს XVII საუკუნეზე უძველესი ხელნაწერი – მეთქი. მოლოდინი არ გამართლდა, მაგრამ ის მაინც შევძელი, რომ სხვადასხვა გზით შემეგროვებინა 16 თუ 17 ხელნაწერი, რომელთა შორის ზოგი ფრიად საყურადღებო გამოდგა როგორც ვარიანტებით, ისე საუცხოო მხატვრობითა და აშიათა შემკულობით. საერთოდ კი მოვკრიბე ცნობა 24 ხელნაწერის შესახებ. მათ შორის უძველესნი და უმნიშვნელოვანესნი დიდი ცდით შევიძინე წერა-კითხვის საზოგადოების ბიბლიოთეკა-მუზეუმისათვის...“.²⁵

ექვთიმე პირველმა დაადგინა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ჩვენ დრომდე მოღწეული არც ერთი ხელნაწერი არ არის XVII საუკუნის I ნახევარზე უფრო ძველი. „...დიდალი მასალის შეჯერების საფუძველზე ე. თაყაიშვილი საბუთიანად ამტკიცებს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული რედაქცია კრიტიკული გამოცემაა, რომ „ქართული მეცნიერებისა და კულტურის სარბიელზე ამ შესანიშნავმა მოღვაწემ შესძლო გაეწმინდა „ვეფხისტყაოსანი“ იმ დანართებისგან, რომლებიც შეიქმნა მე-17 საუკუნეში...“.²⁶

საზოგადოებას „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემისა და მასთან დაკავშირებული ხარჯების შესახებ 1903 წლის 10 თებერვალსა და 5 მარტს უმსჯელია²⁷ და მისი დაბეჭდვა ფრიად მნიშვნელოვან საქმედ მიუჩნევია.

„წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში“ მოღვაწეობისას ჩატარებულ სამეცნიერო საქმეთა ერთგვარი დაგვირგვინება იყო ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ ორტომეულად გამოშვებული „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა აღწერილობა“.²⁸

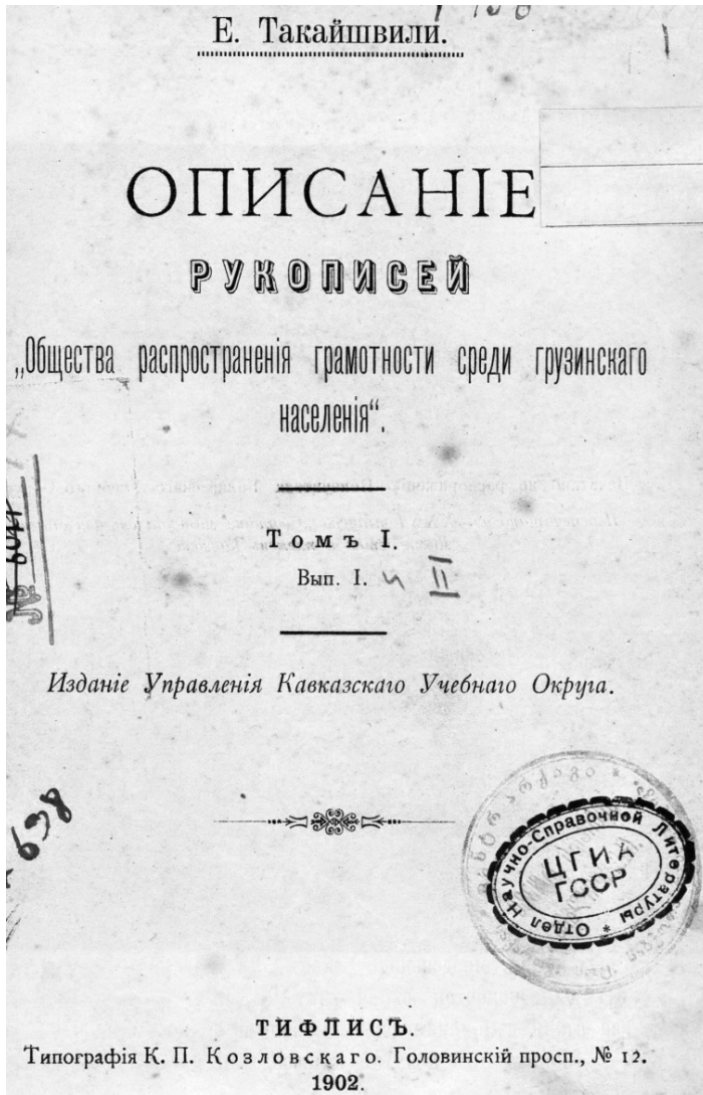
²⁵ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 311.

²⁶ აღ. ბარამიძე. ახლო წარსულიდან. თბ. 1987, გვ. 209.

ექვთიმე თაყაიშვილი 1680 წელს გიორგი XI-თვის გადაწერილი „ვეფხისტყაოსანის“ შესახებ წერდა: „ვეროპის რომელსაც გინდა მუზეუმს რომ მიუტანო, უეჭველად მოგცემენ მიდიონს“ (ამონარიდი იხ.: ექვთიმე თაყაიშვილი (1863-1953). ბიობიბლიოგრაფია, გვ. 15).

²⁷ საისტორიო ცენტრალური არქივი. ფ. №489. აღ. 1. ს. №877. გამგეობის წევრის მოხსენება და ხარჯთაღრიცხვა „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემის შესახებ. 1903 წ. თებერვლის 10 – 1906 წ. მაისის 12, ფურც. 1-2.

²⁸ «Описание рукописей Общества распространения грамотности среди грузинского населения» (Т. 1. Тиф. 1902-1904; Т. 2. Тиф. 1906-1912).

„აღწერილობათა უქონლობის გამო ძველი ქართული მწერლობის ძეგლები ჩვეულებრივ იბეჭდებოდა შემთხვევითი და უვარგისი დედნების მიხედვით, მაშინ როდესაც იმავე ტექსტების შემცველი საუკეთესო ნუსხები უწყურადღებოდ იდო სიბველთსაცავებში. ასეთ პირობებში გასაკვირი არ იყო ისტორიულ-ლიტერატურული ხასიათის გაუგებრობანი და კურიოზული შეცდომები...“.²⁹

²⁹ აღ. ბარამიძე. ახლო წარსულიდან, გვ. 206.

ექვთიმეს მიერ გამოცემულმა „აღწერილობამ“ პრობლემა ნაწილობრივ გადაჭრა.³⁰

„აღწერილობის“ „...მეორე ტომის პირველი ნაკვეთის გამოქვეყნების შემდეგ (1906 წ.) ნიკო მარმა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიაში ვრცელი რეცენზია წარადგინა, რომელშიც თაყაიშვილის ეს ნაშრომი ქართველოლოგიაში ღიდ მოვლენად გამოაცხადა...“.³¹

საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიამ ე. თაყაიშვილის ნაშრომი საგანგებო აღნიშვნის ღირსად ცნო და ოქროს მედლით დააჯილდოვა.³²

³⁰ ექვთიმე „აღწერილობის“ მესამე ტომის გამოცემასაც აპირებდა, მაგრამ, მისივე თქმით, საზოგადოების გამგეობის გადახალისებისა და ახალი წესების შემოღების გამო ხელნაწერებზე ხელი აღარ მიუწვდებოდა (ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები, გვ. 338).

³¹ აკ. სურგულაძე. ექვთიმე თაყაიშვილი, გვ. 74. 1905 წლის 5 აპრილის წერილში ექვთიმე თაყაიშვილი საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიას სთხოვდა მისი „აღწერილობანი“ მიეღოთ ნებისმიერი პრემიის ნომინაციაზე. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (ხეც). ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №1704, ფ. 1). ამის პასუხად 1905 წლის 25 აპრილს მეცნიერებათა აკადემიიდან მას ატყობინებდნენ (წერილი №464): „მოწყალეო ხელმწიფე ექვთიმე სიმონის ძე, ამა წლის (1905 წელი – გ.წ. ს.ს.) 5 აპრილის თქვენი წერილის პასუხად, პატივი მაქვს გაცნობოთ, რომ თქვენი ნაშრომი: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა აღწერილობა“ მიღებულია აკადემიაში და ჩაწერილია 1907 წელს გრაფი დ. ა. ტოლსტოის სახელობის პრემიის მისაღებად კონკურსში (ისტორიულ-ფილოლოგიურ განყოფილებაში)“ (ხეც. ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №2139, ფ. 1).

³² აკ. სურგულაძე. ექვთიმე თაყაიშვილი, გვ. 74. საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის ოქროს მედლების მინიჭება სათავეს იღებს 1832 წლიდან და უკავშირდება აკადემიის მაშინდელი პრეზიდენტის – პავლე დემიდოვის სახელს. 1887 წელს აკადემიის პრეზიდენტი დიმიტრი ტოლსტოი წერდა, რომ „აკადემიის მიერ გასაცემი ჯილდო წაახალისებს მოკრძალებულ და საკუთარ შესაძლებლობებში ჯერ კიდევ დაურწმუნებელ მეკლავრებს, ხოლო დაჯილდოვებულთა რაოდენობის ზრდა წაადგება რუსეთს“. სხვა ჯილდოებთან (უეაროვის, ლომონოსოვის, პუშკინის, მიტროპოლიტ მაკარის, გოგოლის, კოსტომაროვის, ჟუკოვსკის...) ერთად დაარსდა დიმიტრი ტოლსტოის სახელობის მედალიც სახალხო განათლების მინისტრის თანამდებობაზე 14-წლიანი სამსახურის აღსანიშნავად. ეს მედალი გაცივრდა ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ აკადემიის მიერ გამორჩეული სამეცნიერო კვლევებისათვის (<http://www.lgz.ru/article/18807/>, <http://www.prilib.ru/history/Pages/Item.aspx?itemid=1190>, <http://www.ras.ru/rasawards/f49146b5-4f80-4282-928f-97ca323839b8.aspx?hidetoc=0>). საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის ოქროს მედლის (წონა=148.28 გრ. ოქრო, დიამეტრი=58.2 მმ.) ავტორია ვ. ალექსეევი – სამედალო საქმეთა აკადემიკოსი, პეტერბურგის ზარაფხანის

მედალს თან ახლდა ოფიციალური დოკუმენტები, რომლებშიც დასახელებულია ჯილდოს გაცემის მიზეზები: „მოწყალეო ხელმწიფევე ექვთიმე სიმონის ძე, თქვენ მიერ გრაფი დ. ა. ტოლსტოის სახელობის პრემიის მოსაპოვებლად წარმოდგენილ თხზულებას: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა აღწერილობა“ (Т. 1. Вып. 1-4. Тип. 1902-1904), მიენიჭა საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის პირველი საპატიო ოქროს მედალი.

ჩემთვის საპატიო მოვალეობად მივიჩნევ შეგატყობინოთ ამის თაობაზე. ამასთან ერთად, პატივი მაქვს შეგატყობინოთ, რომ ოქროს მედალი დამზადებისთანავე მოგერთმევით.

დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ ჩემს აბსოლუტურ კეთილგანწყობაში“.³³

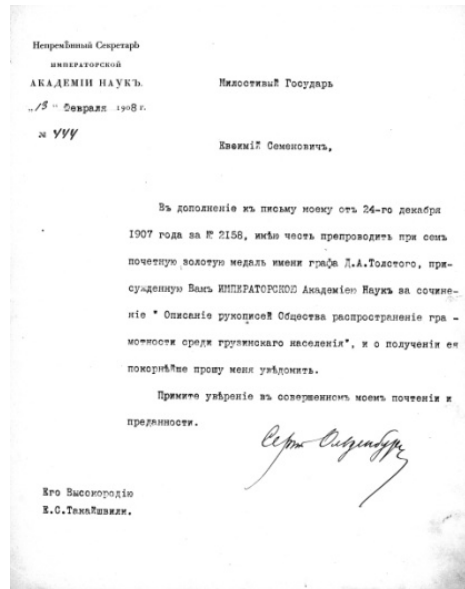
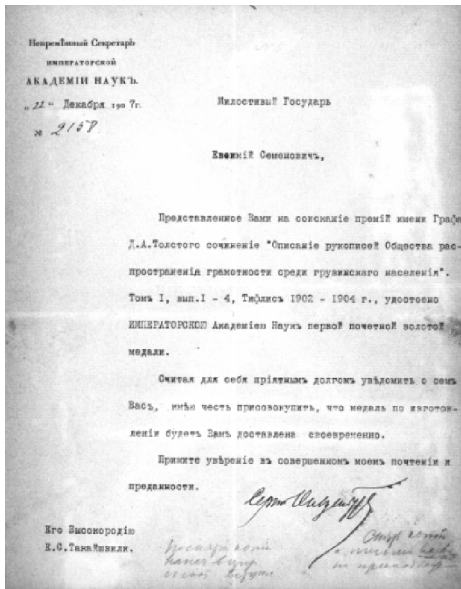
წერილს ხელს აწერს სერგეი ოლდენბურგი, ცნობილი რუსი აღმოსავლეთმცოდნე და საიმპერატორო აკადემიის მუდმივი მდივანი (1904-1929 წლებში).

მისივე ხელიდან არის გამოსული შემდეგი წერილიც (№ 444, 1908

მთავარი მედალიერი. მედლის შუბლზე იყო წარწერა: „სახალხო განათლების მინისტრი 1866-1880. გრაფი დიმიტრი ანდრეის ძე ტოლსტოი“, ზურგზე კი ოთხ სტრიქონად – „სამშობლოს სასარგებლოდ და სადიდებლად შესრულებული სამეცნიერო ნაშრომისათვის“, რომელიც შემორკალულია დაფნის ორი რტოთი. მოგვიანებით, 1909 წელს კავკასიის არქეოლოგიური მასალების კრებულში (МАК, XII, М. 1909) დაბეჭდილი ნაშრომისათვის – „ქრისტიანული ძეგლები“ – იგი დაჯილდოვდა უკვე ოქროს დიდი მედლით (ხეც. ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №33, ფ. 2).

³³ წერილი დაწერილია 1907 წლის 22 დეკემბერს (№2158) (ხეც. ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №2139, ფ. 1).

წლის 13 თებერვალი), სადაც ექვთიმე თაყაიშვილს უკვე აცნობებენ, რომ ოქროს მედალი დაშვადებული და გაგზავნილია. აკადემიის მდივანი ადრესატს თხოვს მედლის მიღებისთანავე შეატყობინოს.³⁴

³⁴ ხეც. ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №2139, ფ. 2. გვინდა შევნიშნოთ, რომ დასახელებული პრემია ოქროს მედლის გარდა ითვალისწინებდა ფულად ჯილდოსაც 1000 მანეთის ოდენობით (მაგ.: იმავე წელს დაჯილდოებული რუსი მედიკოსი ი. ზავადსკოი მედალთან ერთად იღებს ამ თანხას, რაც დასტურდება კიდევ დოკუმენტალურად). სამწუხაროდ, ამის შესახებ წარმოდგენილ საბუთებში არაფერია ნათქვამი. ექვთიმე თაყაიშვილსა და საიმპერატორო აკადემიის მუდმივ მდივანს (აკადემიასთან ზოგადად) შორის ურთიერთობა სხვადასხვა საკითხზე (სვანეთში ძვირფასი ხელნაწერების შენახვა-აღწერის (1911-1912 წლები), ქართული სიტყვიერების საკითხების (1916 წელი) შესახებ) შემდგომ წლებშიც გაგრძელდა, რის შესახებაც არაერთი დოკუმენტი შემორჩენილი (იხ.: ხეც. ექვთიმე თაყაიშვილის ფონდი. №1040, ფ. 2(ი), 2(ვ), 3(ი), 3(ვ), 4(ი), 4(ვ); №1704, ფ. 2(ი), 2(ვ), 3(ი), 3(ვ), 4(ი), 4(ვ), 5(ი), 5(ვ), 6(ი), 6(ვ), 7(ი), 7(ვ), 8(ი), 8(ვ), 9, 10(ი), 10(ვ), 11, 12(ი), 12(ვ)).

* * *

დასკვნის სახით მოვიტანდით ვ. ღუნდუას შეფასებას: „ვეცნობით რა... თაყაიშვილის შემოქმედებას, მისი დიდი სამეცნიერო გამოცდილების, მრავალმხრივი მეთოდოლოგიური თუ „მეთოდოლოგიური“ დაკვირვებების ხასიათს, მის უამრავ სპეციალურ შენიშვნებს, მითითებებს, ვასკვნით, რომ მართალია, მას არ უკისრია – ერთი რამე სათანადო დანიშნულების სახელმძღვანელო შეედგინა, არ უცდია – დაეწერა, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი, კერძოდ, მის თანამედროვე რუსეთის საისტორიო მეცნიერების სფეროში, შემაჯამებელი „მეთოდოლოგია“, მაგრამ მის შემოქმედებას უთუოდ კარგად უდგება ის დახასიათება, რომელიც თავის დროზე პრესნიაკოვმა მისცა ცნობილ წყაროთმცოდნეს ლაპო-დანილევსკის შემდეგი სიტყვებით: რომ ეს მეცნიერი იბრძოდა სრულყოფილი მეცნიერების მაღალი იდეალით აღძრული არა იმდენად კონკრეტული საისტორიო კვლევის გზით, რამდენადაც მეცნიერების საფუძვლების და მისი მეთოდოლოგიისა და წყაროთა კრიტიკაში მისამართი ტექნიკის შესწავლის გზით“.³⁵

³⁵ ამონარიდი იხ.: ქ. ნადირაძე. ქართული ისტორიოგრაფია. სალექციო კურსი. თბ. 2012, გვ. 177-178.

*Giorgi Zhuzhunashvili,
Saba Saluashvili*

EKVTIME TAKAISHVILI AND “SOCIETY FOR THE SPREAD OF LITERACY AMONG THE GEORGIANS” (SCIENTIFIC ACTIVITY)

Summary

During “the Epoch of the Great Transformations” in the central provinces of the Russian Empire the founding of “Literacy Committees” had begun. The Georgian leading figures followed this idea and had tried to establish primary village schools. However it was realized only in 1878-1879. On May 15, 1879, the first meeting of the members of “Society for the Spread of Literacy Among the Georgians” took place in the building of “Bank of the Nobility” of the Tbilisi Gubernya.

According to its aims “Society for the Spread of Literacy Among the Georgians” opened schools, archives, museums, libraries, collected and preserved Georgian monuments of spiritual and material culture: manuscripts, charters, historical and fictional writings, old Georgian coins etc. They also published and delivered books and helped the younger generation.

In May, 1888 Ekvtime Takaishvili was elected as a member of the committee of “Society for the Spread of Literacy Among the Georgians”. He simultaneously took honourable position among the leading figures of that society. He patronized old and discovered many unknown manuscripts. On his initiative the Society bought “Archiliani” and another 6 manuscripts. At the same time he composed and published the descriptions of manuscripts. He published three historical chronicles, “New Version of Life of St. Nino or the Second Part of Conversion of Kartli”, “The Wisdom of Balavar”, initiated the publication of queen Mariam’s MS of “Life of Kartli”, and published the collated texts of “the Knight in the Panther’s Skin”.

Ekvtime Takaishvili’s scientific activity was honoured with Gold Medal by the Russian Imperial Academy of Sciences.